

Helikopteri u dejstvima na kopnu*

Uvodna napomena

Helikopteri su postali sastavni i veoma značajan deo opreme jedinica gotovo svih savremenih armija. Samo KoV SAD, na primer, ima blizu 9.000 helikoptera, od čega oko 5.000 u sastavu aktivnog dela, a 4.000 u rezervnim jedinicama i u raspremi. Helikopteri su zastupljeni u znatnom broju i u oružanim snagama Velike Britanije, SR Nemačke, Italije i ostalih zemalja članica NATO, a prema podacima iz zapadne vojne štampe sve ih je više i u sastavu sovjetske armije i oružanim snagama ostalih zemalja Varšavskog ugovora.

Međutim, uprkos činjenice što helikopteri sve više ulaze u sastav operativno-taktičkih jedinica i dalje postoje podeljena mišljenja o njihovoj korisnosti i efikasnosti, posebno kada je u pitanju upotreba helikoptera u podršci jedinica.

Autor ovog članka N. L. Dodd pokušava da otkloni te dileme i da ulogu helikoptera na savremenom bojištu svede »u realne okvire«. Polazeći od iskustava u dosadašnjoj primeni helikoptera, rezultata ostvarenih na vežbama i manevrima i taktičko-tehničkih osobina, on vidi posebno značajnu ulogu helikoptera u protivoklopnoj borbi i povećanju operativno-taktičke pokretljivosti. S tim u vezi autor iznosi svoja gledišta kako da se oni najefikasnije upotrebe, a smatra da imaju značajnu ulogu u izviđanju i osmatranju, održavanju veze i sl., ali za te zadatke postoje posebne vrste helikoptera sa odgovarajućom opremom i posebno obučanim posadama. U članku se ne razmatra upotreba helikoptera za izvođenje taktičkih (helikopter-skih) desanata, mada je njihova uloga u tome veoma značajna.

* Članak objavljen u britanskom vojnom časopisu »DEFENCE« (»Odbrana«), decembar 1978. godine, autor Norman L. Dodd.

Opšti zahtevi i iskustva u razvoju i primeni helikoptera

U periodu posle drugog svetskog rata zapažena je ne samo evolucija u tehnologiji trupa i opreme vojnih helikoptera već i značajan napredak u koncepciji njihove upotrebe. Helikopteri ne izvršavaju više samo svoje logističke zadatke, već se upotrebljavaju za izviđanje, vezu, pretraživanje i spasavanje, a sve više u borbenoj podršci jedinica. Međutim, razlike između ovih uloga, naponi koji se ulažu za njihovo ostvarivanje i stvarna podobnost helikoptera još nisu dovoljno sagledani. Problem je u tome što se jedina, stvarna iskustva mogu izvući iz sukoba kao što su bili onaj u Koreji, Alžiru, Borneu, na Bliskom istoku i u Vijetnamu.

Međutim, jedino su u vijetnamskom ratu helikopteri korišćeni u punoj razmeri, ali u tom kao i u prethodnim ratovima oni su upotrebljavani u uslovima potpune prevlasti u vazduhu. Razlika je samo u tome što su u Vijetnamu ostvareni milioni časova leta, a upotrebljen je i veliki broj različitih tipova helikoptera (uključujući helikoptere serija HH-3 »Jolly Green Giant«, CH-47 Chinook, CH-54 Flying Crane, AH-1 Huey Cobra i UH-1).

Zahtevi ratišta ubrzali su razvoj helikoptera koji su pouzdani u svim uslovima, helikoptera koji mogu sigurno da lete na malim i velikim visinama, koji postižu veliko ubrzanje pri vertikalnom i horizontalnom poletanju i koji mogu da se prizemljuju u svim pravcima. Učinjeni su svi pokušaji da se posade zaštite makar od dejstva streličkog oružja. Značajno je poboljšan sistem tehničkog održavanja, tako da se helikopteri mogu popravljati i održavati i na nižim nivoima. Na tim iskustvima i dostignućima zasnivaće se vrednost helikoptera u budućem ratu.

Osetljivost helikoptera na vatrena dejstva sa zemlje i iz vazduha

Prvo pitanje koje se postavlja jeste: *Može li se helikopter održati na budućem bojištu?*

Slično pitanje postavljano je i za prve tenkove. Međutim, oni su preživeli. Sigurno je da će i helikopteri živeti. Posade tenkova ubrzo su shvatile da ne mogu napredovati u dubinu neprijateljeve teritorije ukoliko nisu podržane. Da bi opstali i izvršili svoj zadatak, potrebna im je podrška artiljerije i mehanizovanih jedinica. Što se helikoptera tiče, postignuti su značajni rezultati u pogledu njihove ot-

pornosti na dejstva neprijateljske vatre. To je postignuto ojačanjem sistema rotora, izradom »samozalepljivih« rezervoara za gorivo, ugrađivanjem rezervnih sistema, motora velikih performansi i delimičnom primenom oklopa. Sve to daje osnovu verovanju da helikopteri mogu leteti i iznad neprijateljeve teritorije i onda kada nisu podržani.

Svi oni koji su posmatrali približavanje velikog broja helikoptera u letu na malim visinama, koji se pri tome još i prilagođavaju reljefu zemljišta ubrzo su shvatili da ih nije lako otkriti. Međutim, kada se jednom otkriju, oni postaju pogodan cilj za dejstva protivavionskih oruđa malih kalibara, odnosno oruđa za PVO na malim visinama.

Snage potencijalnog protivnika dobro su opremljene PA mitraljezima i topovima, montiranim na vozilima, koji imaju veliku brzinu gađanja, pa će protivavionska vatra biti veoma gusta. Iz toga proizlazi prvi zaključak — da u kopnenim operacijama helikopteri moraju da lete iza vlastitih linija ili vrlo blizu njih. Oni moraju da dejstvuju u tesnom sadejstvu sa vlastitim kopnenim snagama i neprekidno da budu u radio-vezi sa onim koga podržavaju. U svakom ratu mogu nastati uslovi kada se mora preuzeti rizik i kada će se odstupiti od ovog pravila, ali ukoliko bi se to dogodilo, moraju se pažljivo proceniti rizici u odnosu na prednosti koje bi se postigle. To bi mogao da bude slučaj, možda, kada se noću desantiraju grupe u pozadinu neprijatelja, zatim u neuspehom pokušaju da se zaustave tenkovi u proboju ili kada treba da se spasi posada oborenog aviona. Načelo takvih dejstava nije novo: u mnogim ranijim ratovima organizovani su upadi konjice, duboki prodori pešadije ili vazdušni desanti iza neprijateljevih linija.

Helikopteri su osetljivi na dejstvo neprijateljevih aviona, ali izgleda da se stručnjaci ne slažu u pogledu stepena te osetljivosti. Na sadašnjem stepenu razvoja ni jedan tip helikoptera nije osposobljen za dejstvo protiv aviona, mada SAD izvode pokuse sa ugrađivanjem PAR sistema »Redeye« u helikopter. Međutim, borba u vazduhu i nije zadatak helikoptera. Neki iskusni piloti helikoptera kažu da uspevaju da izbegnu opasnost uvek kada prvi opaze približavanje aviona, pa i onda kada su napadnuti od dva aviona. S razlogom se smatra da helikopter koji ima veštog pilota i nešto oklopa ima u najmanju ruku takvu šansu da opstane na savremenom bojištu kao i svako drugo oružje ili oruđe. Međutim, opstanak sam po sebi nije dovoljan. Helikopter mora da pruži značajnu pomoć snagama koje su na frontu. Početkom šezdesetih godina postojao je izvestan entuzijazam u odnosu na koncept »leteće konjice«, koji podrazumeva brz manevar i upotrebu jedinica uz pomoć i podršku helikoptera. Kon-

cept je razvijen uglavnom u SAD, koje jedine od zapadnih zemalja imaju mogućnosti za takav poduhvat. Manevar krupnih jedinica uz pomoć helikoptera uspešno je izveden u Vijetnamu, a koncept »leteće konjice« je testiran i na vežbama. Međutim, prebacivanje pomoću helikoptera brigadnih grupa u evropskim uslovima ratovanja teže je ostvarljiv. Helikopteri imaju ograničene mogućnosti prenošenja teškog naoružanja i svaka operacija koja bi se oslanjala na njihove mogućnosti, a u kojoj bi protivnik bio nadmoćan u tenkovima (u odnosu 3:1), teško bi se izvela.

Helikopteri mogu da budu od neprocenjive koristi u reagovanju na iznenadni napad ili na napad kojem je prethodilo kratkotrajno upozorenje, a takva potreba u savremenim uslovima biće česta. Kada protivnik otpočne napad, osmatrači iz lakih helikoptera, koji bi bili u vezi sa izviđačkim jedinicama na kopnu, otkrivali bi neprijateljeve snage i pravce njihovog kretanja, posebno one na pravcu glavnog udara. Na osnovu tih informacija komandant snaga u odbrani mogao bi da orijentiše svoje jedinice prema ugroženim zonama.

Helikopteri za izviđanje i osmatranje

Izviđački helikopteri ne treba da se upuštaju u borbu, jer obaveštajni podaci koje oni pribavljaju, naročito u početnom periodu boja, od posebnog su značaja za komandanta i on ne sme da bude lišen tih mogućnosti. U sastavu oružanih snaga zapadnih zemalja postoji veliki broj helikoptera koji mogu biti upotrebljeni za izviđanje i osmatranje. To su Bell-47 »Sioux« i Westland »Scout«, zatim Westland/Aerospatiale »Gazelle«, Bell-206, poznat u OS SAD i kao OH-58 »Kiowa«, a u kanadskim OS kao CH-136 i, najzad, Bö-105.

Izviđački helikopteri moraju biti opremljeni dobrim sredstvima veze, kao i uređajima za osmatranje noću.

Protivoklopni helikopteri

Čim izviđački helikopteri otkriju oklopne jedinice u akciju stupaju protivoklopni helikopteri i helikopteri za upravljanje vatrom, koji dejstvuju, u tesnom sadejstvu sa jedinicama na kopnu.

Značajni naponi učinjeni su u razvoju protivoklopnih helikoptera, koji su od izvanredno velikog značaja za podršku jedinica KoV. Britanci i Francuzi su ugradili PTR vođene žicom tipa SS-11 u svoje helikoptere AH-1 »Scout«, odnosno »Alouette« i to je njihova »prva

generacija« protivoklopnih helikoptera. SAD su ocenile značaj naoružanih napadnih helikoptera u kopnenim operacijama, pa su modifikovale dobro isprobani helikopter Bell UH-1 »Iroquois« u AH-1G Huey »Cobra«. Taj helikopter je stalno usavršavan i, uporedo s tim, menjao je oznake u AH-1Q i AH-1S. U njega je ugrađeno šest PT-raketa »TOW« i drugo naoružanje, uključujući automatski top kalibra 20 mm. Italijanski helikopter Augusta A-109 i nemački Bö-105 PAH-1 preoružani su tako da nose američku PTR »TOW«, odnosno nemačku PTR »Hot«. Helikopter »Lynx« AH-1 firme Westland-Aerospatiale konstruisan je u više verzija i bio je namenjen za izvršavanje nekoliko složenih zadataka, uključujući protivoklopnu verziju sa osam PTR »TOW«.

Prema početnim rezultatima, dobijenim ispitivanjima helikoptera u protivoklopnj ulozi, koja su izvedena u britanskoj armiji, bilo je oformljeno mišljenje da helikopteri moraju neprekidno da »bude u pokretu« kako bi izbegli vatru tenkovskog glavnog naoružanja. Međutim, pokazalo se da je ta teorija bila pogrešna, jer tenkovi sami po sebi ne predstavljaju veliku pretnju za helikoptere. Njihove posade previše su zauzete dejstvima protiv ciljeva na kopnu i, skućene u prostoru, teško mogu da vide ili čuju helikoptere koji lete na priličnoj udaljenosti. Verovatno da je najpogodnija taktika kada se protivoklopnih helikopteri prikrivaju iza položaja vlastitih trupa i kada lete na visinama sa kojih mogu da vide i tuku neprijateljeve tenkove. Nakon angažovanja u borbi helikopteri se brzo sklanjaju sa vidika i odlaze u drugom pravcu. Mogućnosti brzog reagovanja protivoklopnih helikoptera moraju se uspešno eksploatisati, što se najbolje postiže održavanjem dobre veze sa jedinicama koje podržavaju. Oni uvek moraju da budu spremni da prema naređenju komandanta kopnene jedinice napadnu neprijateljeve tenkove koji su angažovani protiv vlastitih jedinica. Oruđa kojima su helikopteri opremljeni moraju da budu efikasna, da se njima lako nišani i sposobna da unište cilj iz prvog pogotka, pošto će se retko ukazati prilika za obnavljanje gađanja. Što se helikopter duže zadržava na jednom mestu, to je više izložen vatri. Zbog toga sistem osmatranja i nišanja mora da bude takav da obezbedi izvršenje svih potrebnih radnji u što je moguće kraćem vremenu, a rakete treba da imaju što brži let.

Protivtenkovske rakete »TOW« i »Hot« imaju poluautomatski komandni sistem vođenja do cilja (SACLOS) i znatno su bolje od starijih raketa SS-11, ali i njima moraju da rukuju dobro obučene nišandžije. Budući zahtevi kreću se ka tome da se dobije raketa sa mogućnostima »ispali i zaboravi« i da se obezbedi neprekidno izvr-

šavanje zadataka u dejstvima protiv tenkova, te da se razviju stabilizovani noćni nišani, uređaji za osmatranje noću i sistemi za određivanje položaja cilja. Značajnu ulogu u tome mogu da imaju sistemi sa mogućnostima »pojačanja slike«.

Mora se imati u vidu da nisu samo rakete i topovi ti koji zaustavljaju tenkove. Razvijene su i veoma efikasne, lagane protivtenkovske mine, koje se mogu nabaciti na pravac kretanja vozila. Pod izvesnim okolnostima to se može učiniti iz protivoklopnih helikoptera, ali i tada oni ne smeju da lete iznad teritorije koja je u neprijateljevim rukama. Izvesno je da će efikasnost upotrebe helikoptera zavisiti od hrabrosti, veštine i pouzdanja njihovih posada. To će zavisiti od kvaliteta obuke, koja se može izvoditi i pomoću trenažera kojima se simulira gađanje iz helikoptera. Upotreba trenažera omogućava da se izvodi obuka bez izlaganja troškovima do kojih bi došlo u slučaju stvarnog lansiranja raketa.

Da bi mogli uspešno da izvršavaju svoj osnovni zadatak — usporavanje ili zaustavljanje napada oklopnomehanizovanih jedinica — protivoklopni helikopteri moraju odmah biti spremni za podršku jedinica na frontu. Ukoliko ih ima dovoljno, oni treba da budu pridati jedinicama brigadnog, a nikada iznad divizijskog nivoa komandovanja. Međutim, njihova dejstva uvek moraju biti tako usmerena da pružaju neposrednu podršku bataljonskoj borbenoj grupi. Vatra neprijateljevih tenkova, koji su istovremeno napadnuti sa zemlje i iz vazduha, biće u znatnoj meri neutralisana, a time će biti smanjena i njihova efikasnost i protiv helikoptera i protiv kopnenih jedinica.

Rezerva protivoklopnih helikoptera treba da se čuva na korpusnom nivou kako bi mogla da se uputi na bilo koji sektor koji je ugrožen napadom neprijateljevih tenkova.

Helikopteri za dejstva protiv ostalih ciljeva na kopnu

Naoružani helikopteri u dosadašnjoj praksi su uspešno korišćeni za dejstva protiv ciljeva na zemlji. Međutim, njihova primena u toj ulozi na evropskom ratištu biće mnogo ograničenija. Velika je neizvesnost da li bi oni mogli da opstanu za duže vreme iznad neprijateljeve teritorije, pa bi stoga svaki napad na neprijateljeve jedinice morao da se izvodi sa velike udaljenosti. Svakako da helikopteri koji izvršavaju zadatke na isturenim položajima treba da budu naoružani i da se angažuju protiv rentabilnih ciljeva, ukoliko to ozbiljnije ne utiče na uspešno izvršavanje njihovog osnovnog zadatka. Vazдушnu podršku jedinica KoV mnogo efikasnije mogu da pruže avioni rat-

nog vazduhoplovstva. Avioni »Harrier«, koji imaju mogućnosti vertikalnog uzletanja i sletanja (V/STOL), mogu veoma brzo da reaguju na zahtev za pružanje vazdušne podrške. Mogu da nose mnogo veću količinu borbenog tereta nego bilo koji helikopter i, sa savremenim laserskim obeleživačem cilja, veoma su precizni u gađanju. Leteći velikom brzinom i približavajući se cilju na maloj visini, avioni su mnogo manje osetljivi na dejstvo vatre sa zemlje nego najbrži helikopteri. »Naoružani helikopteri« koji sada stoje na raspolažanju, u evropskim uslovima ratovanja bolje bi bili upotrebljeni u protivoklopnoj ulozi. Osim raketa, ukoliko je moguće, treba da nose mitraljez ili top za samozaštitu.

Helikopteri za vezu

Izviđački i protivoklopni helikopteri nisu i helikopteri za vezu. Ako želimo da postignemo dobre rezultate ne smeju se upotrebiti i za izvršavanje zadataka veze. Naoružani helikopteri i posade, obučene za izviđanje i upotrebu raketa i artiljerijskih oruđa, isuviše su skupi da bi se koristili za prevoz oficira do svojih jedinica. To je zadatak »taksi-helikoptera«, kao i evakuisanje ranjenih sa fronta do stanica za prvu pomoć, odakle ih do poljskih bolnica prebacuju transportni helikopteri. Helikopteri firme Aerospatiale SA 316B »Alouette III«, zatim SA 360 »Dauphin«, Bell OH-58 »Kiowa« i firme Hughes 500N mogu se prilagoditi za održavanje veze. U stvari, helikopter Aerospatiale/Westland SA 314 »Gazelle« koji se nalazi u opremi jedinica britanske i francuske armije, koristiće se u toj ulozi. Detašmani helikoptera za vezu treba da se nalaze na nivou komandi armija, korpusa i divizija, a po mogućnosti (ukoliko se raspolaže sa dovoljno letelica) i na nivou komande brigade, mada se za tu svrhu mogu koristiti helikopteri iz divizijske eskadrile. Svaki helikopter koji leti u neposrednoj blizini neprijateljevih linija mora se smatrati i kao helikopter koji izvršava izviđačke zadatke, a komanda borbene grupe koristiće izviđačke helikoptere i za održavanje veze na prednjim položajima.

Tri kategorije transportnih helikoptera

Vazduhoplovni maršal Walker kaže da pomoć u transportu koju pružaju helikopteri predstavlja dodatak i dopunu vazdušnog transporta, koji tradicionalno obezbeđuju avioni. I najistureniji aerodromi

moraju da budu na izvesnoj dubini vlastite teritorije. U uslovima zategnute situacije, kada se preduzimaju izvesne mere predostrožnosti, u velikoj meri će se povećati potreba transportnog obezbeđenja jedinica kojima je data uzbuna, kako bi se prebacile iz svojih kasarni na položaje. Helikopteri u tom slučaju mogu da dobiju zadatak za prebacivanje grupa inženjera u rejone za rušenje, zatim transport jedinica sa lakim naoružanjem i opremom na položaje za obezbeđenje, kao i transportovanje materijalno-tehničkih sredstava, uključujući nuklearne mine, nuklearne bojne glave za rakete i nuklearna artiljerijska zrna. U uslovima neizbežne opterećenosti kopnenih puteva helikopterski transport biće od izvanredno velike koristi, ako ne i neophodan. Snabdevanje vazдушnim putem i vazdušni transport uopšte neće biti ograničeni samo na potrebe kopnenih snaga. Biće potrebno da se vazduhoplovni skvadroni, koji su istureni bliže prednjem kraju, a naročito oni koji su opremljeni avionima sa vertikalnim poletanjem i sletanjem (V/STOL) — materijalno obezbede ili brzo prebace na nova mesta baziranja, već zavisno od razvoja situacije u vazduhu i na kopnu. Kao što je napomenuto, transportni helikopteri biće veoma korisni u periodu zategnutosti i za prebacivanje materijalno-tehničkih sredstava i municije na položaje ojačanja.

Nakon otpočinjanja borbenih dejstava transportni helikopteri, prema zahtevima koji će im biti postavljeni, svrstaće se u tri kategorije. Jedinice prvih borbenih ešelona divizije opremljene su teškim naoružanjem i opremom kao što su tenkovi, oklopni transporter i samohodna oruđa. Praktično je nemoguće da se ta sredstva podignu i premeste iz rejonu borbenih dejstava negde drugde. S obzirom na to transportni helikopteri na tom nivou moraju da imaju velike manevarske mogućnosti, da budu mali, ali ipak sposobni da evakušu nekoliko ranjenika, da obezbede ograničeni ali brz dotur potrebnog oružja i municije i da u okviru bojišta transportuju male grupe ljudi, verovatno opremljenih raketama »Milan« ili sličnim protivtenkovskim oruđima. Takvi helikopteri treba da budu u okviru brigade ili taktičke grupe, a izvršavali bi zadatke u okviru bataljonskih borbenih grupa. Njihov kapacitet je oko 1.000 kg i u njihovu kategoriju spadaju helikopteri »Alouette III«, »Gazelle«, »Kiowa«, 500N i Bö-105.

Na divizijskom nivou potrebni su helikopteri nešto većeg kapaciteta. Takvi helikopteri treba da nose teret od oko 2.500 kg, što podrazumeva mogućnost prebacivanja poljskih artiljerijskih oruđa, lakih vozila i njihovih priključaka, evakuisanje većeg broja ranjenika sa stanica hitne pomoći ili transportovanje nešto većih koli-

čina municije. U tu kategoriju mogu se ubrajati helikopteri »Dauphin«, UH-1N »Iroquois«, UH-60A i, možda, »Lynx«.

U treću kategoriju transportnih helikoptera spadaju oni koji normalno pripadaju ratnom vazduhoplovstvu. Međutim, i oni su veoma značajni za borbe na kopnu i u tom slučaju biće potrebna velika veština da se odredi da li zahtevi RV ili KoV imaju prioritet. Kopnenoj vojsci su potrebni srednji, a ponekad teški transportni helikopteri radi transportovanja rezervi i ojačanja, zatim za transport municije i brzo prebacivanje protivtenkovskih jedinica radi zatvaranja breša koje eventualno naprave oklopne jedinice protivnika. Helikopteri mogu da budu veoma korisni za transportovanje mosnih elemenata i druge vojne opreme. Organi za snabdevanje redovno će imati potrebe za helikopterskim kapacitetima radi transportovanja svih vrsta materijalnih sredstava. Upotreba većih helikoptera u tim ulogama očito je najekonomičnija i time se obezbeđuje najuspešnije izvršavanje zadataka. Međutim, takvi helikopteri su skupi i malo je verovatno da će ih biti u većem broju.

Ratnom vazduhoplovstvu su potrebni srednji i teški helikopteri za premeštanje i snabdevanje jedinica opremljenih avionima V/STOL i za transportovanje materijalnih sredstava, ljudstva i naoružanja. Jedan od najboljih helikoptera iz srednjoteške kategorije jeste Boingov CH-47 »Chinook«, koji je naručilo RV Velike Britanije, a i desetak drugih zemalja su ga uvrstile u svoju opremu. Ratno vazduhoplovstvo Velike Britanije do sada je moralo da se zadovoljava znatno manjim helikopterima kao što su: »Wessex« i »Puma«. Helikopter firme Sikorsky CH-53G »Sea Stallion«, koji prema licenci radi i firma VFW-Fokker, koristi KoV SR Nemačke kao transporter za ljudstvo i materijal. U britanskoj armiji takav helikopter bi bio u sastavu RV.

Poslednji zadatak helikoptera, naročito u sastavu ratnog vazduhoplovstva, jeste pretraživanje terena i spasavanje posada oborenih aviona i helikoptera. Veliki je broj helikoptera koji mogu da izvršavaju taj zadatak. Ratno vazduhoplovstvo Velike Britanije koristi helikoptere »Whirlwinds« i »Wessex« duž britanskih obala, a sem toga Velika Britanija i zapadnoevropske zemlje za tu svrhu naručile su specijalno modifikovani helikopter »Sea King«.

*

Helikopterske jedinice su postale integralni i veoma značajan deo kopnenih i vazduhoplovnih snaga širom sveta. Pre dvadeset godina neki entuzijasti su razvijali teoriju o tome da će helikopteri izmeniti sliku rata na kopnu. Izvesno je da su helikopteri odigrali

značajnu ulogu u vijetnamskom ratu, ali oni nisu bili činilac koji dobija rat. Na evropskom ratištu helikopteri će takođe imati značajnu ulogu, ali od njih ne treba očekivati dramatične rezultate. Helikopter bilo kog tipa može se uporediti sa bilo kojim borbenim sredstvom, jer se svako od njih mora koristiti u sadejstvu sa drugim. Zadaci posada izviđačkih i osmatračkih helikoptera mogu se uporediti sa zadacima posada oklopnoizviđačkih vozila, sa senzorskim uređajima različite daljine osmatranja i sa artiljerijskim osmatračkim stanicama.

Protivtenkovski helikopteri u osnovi izvršavaju iste zadatke kao i PT-rakete i topovi. Helikopteri za vezu su »terenska vozila« od jedne četvrtine tone ili štabna vozila, a transportni helikopteri su, na različitim nivoima, vazduhoplovna »vozila« četiri ili deset tona nosivosti. Ali, ni jedno od navedenih sredstava nije dovoljno efikasno samo za sebe, dok međusobnim dodavanjem i ispomaganjem veoma uspešno doprinose ukupnim naporima u izvršavanju zadataka.

Helikopteri su veoma skupi. Standardni helikopter Huey »Cobra« ili »Lynx« na primer, košta oko 500.000 dolara i oni se mogu nabaviti samo na račun neke druge opreme. Zbog toga nikada neće biti toliko helikoptera da bi se mogle u celosti zadovoljiti potrebe komandanata kopnenih ili vazduhoplovnih jedinica, pa će uvek morati da se vodi računa o prioritetima u njihovom rasporedu ili pridavanju.

Ceni se da protivoklopni helikopteri mogu u značajnoj meri da doprinesu protivoklopnim mogućnostima, ali oni ipak ne pružaju sasvim jednostavan odgovor na pitanje: kako da se reši problem protivoklopne borbe na centralnom evropskom vojištu.

Helikopter je samo jedno sredstvo (oruđe) u celokupnoj strukturi protivoklopnih sredstava (topovi, rakete, tenkovi i avioni), ali sredstvo koje ima mnogo prednosti kao što su pokretljivost, brzina reagovanja, snaga vatrene moći i dr. Da bi bili efikasni, oni kao, uostalom, i helikopteri svih ostalih namena moraju primeniti pravu taktiku u izvršavanju svog zadatka i ne smeju se koristiti u ulogama za koje nisu namenjeni i za koje njihove posade nisu obučene. Srećom, to se već tako shvata i na visokim nivoima komandovanja, pa se helikopter više ne smatra kao »momak za sve«. Izviđački helikopter mora da izviđa i osmatra, helikopter za vezu da obavlja »taksi-službu«, protivoklopni helikopter da napada tenkove, a transportni da prenosi intendantsku opremu, oružje, municiju i ljudstvo. Sve to, ipak, u praksi nije tako lako i jednostavno kao što je lako napisati, zaključuje autor.

T. M.

Žene u Vest Pointu*

— promena tradicije —

U posleratnom periodu, sistematski je povećavano učešće žena u celokupnoj strukturi oružanih snaga (OS) SAD, tako da je krajem 1978. godine u sva tri vida OS bilo oko 117.000 žena-vojnika i podoficira i 18.000 žena-oficira, čina potporučnika do general-majora, što predstavlja prosečno 6% od ukupnog brojnog stanja OS SAD.

Značajno povećanje žena u OS SAD usledilo je posle 1973. godine, kada je napuštena popuna OS putem služenja obaveznog vojnog roka u korist dobrovoljne (plaćeničke) vojne službe. Na bazi iskustava u odzivu žena za vojnu službu i njihovog obavljanja dužnosti, planirano je da se u narednih pet godina skoro udvostruči broj žena u OS i da krajem 1984. godine u OS bude oko 204.000 žena-vojnika i podoficira i 35.000 žena-oficira.

Uporedo sa povećavanjem žena u OS, ukidana su i ograničenja u odnosu na dužnosti koje one mogu obavljati. Prema najnovijim propisima, žene ne mogu da pokrivaju svega 16 VES-ova u KoV (ne mogu se raspoređivati na borbene dužnosti u okviru rodova vojske), a zabranjeno im je takođe da lete na avionima RV i RM kada ovi izvršavaju borbene zadatke i ukrcanje na borbene brodove. Tendencija je daljeg skidanja tih ograničenja.

Početkom sedamdesetih godina, u SAD je bio prilično jak »pokret za prava žena« i njihovo izjednačavanje sa muškarcima u svim delatnostima, pa i u vojnoj. Tako je pod pritiskom javnosti, bivši predsednik Ford doneo zakonski amandman, kojim se po prvi puta u istoriji SAD omogućava ženama da pohađaju vojne akademije. Od tada (1976. godine), sve tri akademije (opšta vojna, vazdu-

* Alan G. Vitters, major i Nora Scott Kinzer — Women at West Point: Change Within Tradition, *Military Review*, april 1978.

hoplovna i pomorska) primaju u svaku klasu po 100 — 150 žena-pitomaca (prosečno 10% od ukupnog broja pitomaca u klasi).

U ovom članku iznose se iskustva iz početnog školovanja u Vojnoj akademiji West Point. S obzirom na sadržaj i aktuelnost, članak objavljujemo sa izvesnim skraćanjem.

Bivši predsednik Ford je 7. oktobra 1975. godine potpisao zakonski amandman, kojim se dozvoljava prijem žena u vojne akademije. Amandman je još od samog početka naišao na velike kontroverze, jer su mu se suprotstavljala sva tri vida oružanih snaga. Stav Kopnene vojske je bio da je osnovni cilj i zadatak Vojne akademije da stvara starešine za borbene jedinice, a pošto ženama nije bilo dozvoljeno neposredno učešće u borbenim dejstvima, to njihov prijem u vojne akademije nije uopšte bio u skladu sa ciljevima i zadacima tih akademija.

Branioци pomenutog amandmana stajali su na stanovištu da ženama treba pružiti podjednake šanse i iste mogućnosti za obrazovanje i školovanje kao i muškarcima. Isključivanje žena iz saveznih ustanova, a u njih su spadale i vojne akademije, smatralo se za diskriminaciju po osnovi pola. Osim toga, sličan presedan za ovako nešto postojao je još od ranije, jer je ženama bilo dozvoljeno stupanje i završavanje vojnih škola u neborbenim rodovima. Najzad, sve veća uloga i učešće žena u sva tri vida oružanih snaga išlo je u prilog prijemu žena u vojne akademije. Tako je Predstavnički dom maja 1975. izglasao zakonski amandman o prijemu žena u vojne akademije (303 glasa za i 96 protiv), a Senat juna 1975, takođe velikom većinom.

Postupajući po nalogima Kongresa, Vojna akademija u Vest Pointu je razradila planove za prijem žena u Akademiju. Stav Akademije je bio da se integracija žena sprovede brižljivo, shodno duhu i slovu zakonskog amandmana. Rukovodioci Akademije su odlučili da žene uključe u sve faze pitomačkog života i obuke. Pojedini savetnici su isticali opasnost ako bi se ženama-pitomcima počelo u načelu popuštati ili ako bi se prema njima počeli da primenjuju neki drugi oblici paternalizma. Pošto je zakonski amandman predviđao da se »samo minimalne, suštinske izmene mogu izvršiti u postojećim standardima, kada je reč o integraciji žena, i da se te izmene moraju zasnivati na fiziološkim razlikama između polova«, to je vojna akademija u Vest Pointu izvršila samo nekoliko izmena u svom tradicionalnom programu.

Među značajnije mere koje su prethodile prijemu žena u Vojnu akademiju spadaju i sledeće: bilo je planirano i sprovedeno nekoliko istraživačkih projekata s ciljem da se sistematski ispituju fiziološke razlike i razlike u ponašanju između polova; pozvano je nekoliko istaknutih stručnjaka i predavača da održe predavanja pitomcima i starešinama Akademije na teme o ženama. Akademija je povećala broj žena-oficira u svom stalnom sastavu i najzad, uprava Akademije je odlučila da žene-pitomci stanuju u pitomačkim prostorijama.

Tako je 7. jula 1976. godine 119 mladih žena stupilo u prvu klasu Vojne akademije, koja će se školovati četiri naredne godine. Istraživanja koja su izvršena u Akademiji su pokazala da između mladih muškaraca i žena ima više sličnosti nego razlika. Svi su oni u Akademiju stupili iz istih razloga, njihovi zahtevi i stav prema vojnoj karijeri bili su slični, a raspolagali su sasvim sličnim fondom akademskih, sportskih i starešinskih znanja i veština. Ovoj priličnoj izjednačenosti među polovima svakako su doprineli samoodabiranje među kandidatima i brižljivi pregledi prilikom prijema u Akademiju.

Međutim, prilikom prijema u Akademiju postojao je i izvestan broj razlika u držanju, ponašanju i drugim ličnim karakteristikama između muških i ženskih pitomaca, koje su posledica osamnaestogodišnjeg biološkog i kulturnog sazrevanja. Značajnije razlike postojale su u mnoštvu fizioloških elemenata. U pogledu uloge polova, braka i rađanja dece žene-pitomci su bile mnogo manje tradicionalne nego njihove kolege, muškarci-pitomci (vidi Tabelu 1).

Tabela 1

ANTROPOLOŠKE RAZLIKE IZMEĐU MUŠKARACA I ŽENA

Elementi	Muškarci	Žene	Procenat žena koji je premašivao muške norme
Visina (u sm)	178,3	166,1	5,2
Težina (u kg)	72,4	59,3	6,6
Broj bodova dobijen pri proveru fizičke sposobnosti	555,3	290,2	—
Procenat onih koji se služe levom rukom	11,8	3,5	—
Nacionalni prosek za:			
Težinu (u kg)	68,9	56,9	24,8
Visinu (u sm)	175,3	162,6	8,6

U toku jula i avgusta muškarci i žene su zajedno prošli kroz sve faze osnovne obuke za pitomce. Većinu faza osnovne obuke i muškarci i žene su savladali, uglavnom, sa sličnim uspehom, s tom razlikom što su žene bile slabije u fizičkoj obuci i u fizičkim aspektima vojne obuke. Iako su nastavnici u Akademiji izvršili izvesne izmene kako bi žene mogle da drže korak sa muškarcima u fizičkoj obuci (pri jutarnjim vežbanjima žene su nosile lakšu pušku M 16, umesto teže M 14), ipak su te izmene bile sasvim male i, u suštini jedinstveni program zahtevao je od mnogih žena (i izvesnog broja muškaraca) napore koji su bili izvan njihovih mogućnosti. Kao posledica toga, žene su imale mnogo više neuspeha, brže su se zamarale i imale mnogo više povreda, nastalih zbog zamora, nego njihove kolege, muškarci.

Osim toga, znatno veći procenat žena je tražio da napusti Akademiju u toku prvog leta boravka — 16 odsto žena u poređenju sa 10 odsto muškaraca. Zapaženo je da su žene i muškarci navodili slične razloge za napuštanje Akademije, prvenstveno neslaganje sa vojničkom disciplinom i gubljenje individualnosti u jednoobraznom vojničkom sivilu. Žene koje su napuštale Akademiju nisu navodile kao razlog predrasude u pogledu polova.

U toku čitave školske godine i muškarci i žene ponovo su pokazali sličnost u većini oblasti pitomačkog života. Što se tiče školskih predmeta, najbolja žena je bila 44. po uspehu u svojoj klasi, dok je 23 odsto žena (u poređenju sa 30 odsto muškaraca) bilo uneto u listu najboljih pitomaca u Akademiji. Žene su postigle iste ili čak bolje rezultate od muškaraca u engleskom i stranim jezicima, ali su imale slabije rezultate u tehničkim predmetima, vojnoj geografiji, vojnoj topografiji, vojnoj metodologiji i drugim vojnim predmetima. U fizičkoj obuci žene su se, umesto tradicionalnih veština u boksovanju i rvanju, obučavale u samoodbrani. Pored toga, žene su ocenjivane po posebnoj skali bodova u sportskim disciplinama, kao što su: trčanje na 3,2 km (2 milje), savlađivanje prepreka i provera fizičke sposobnosti. Ove posebne skale bodova bilo je potrebno uvesti jer bi relativno mali broj žena mogao postići zadovoljavajuće rezultate ako bi bio ocenjivan prema skali za muškarce.

Analiza ponašanja i držanja pitomaca u Akademiji pokazuje da su pitomci u zajedničkim odeljenjima, odnosno četama imali nešto veći broj kaznenih bodova nego pitomci u posebnim, izdvojenim odeljenjima, pri čemu su i muškarci i žene imali gotovo isti broj kaznenih bodova (kazneni bodovi se daju zbog kršenja raznih pitomačkih propisa).

Prilikom ocenjivanja iz »rukovodilačkih i komandnih sposobnosti« žene su pokazivale nešto slabije rezultate od muškaraca iz istog odeljenja (čete). Pravi razlog za to još nije sagledan.

U toku prve godine školovanja (do 6. 07. 1977. godine) broj žena koje su dobrovoljno napustile Akademiju bio je približno isti kao i kod muškaraca: 33 od 119 primljenih žena, ili 28 odsto prema 306 od ukupno 1.366 primljenih muškaraca ili 23 odsto (vidi Tabelu 2).

Tabela 2

BROJ MUŠKARACA I ŽENA-PITOMACA KOJI SU NAPUSTILI VOJNU AKADEMIJU U PERIODU OD JULA 1976. DO MAJA 1977.

	Muškarci (1366) Procenat (broj)	Žene (119) Procenat (broj)	Ukupno (1485) Procenat (broj)
U toku osnovne obuke (7. juli — 6. septem. 1976)	9.9 (135)	15.9 (19)	10.4 (154)
U toku prvog semestra (7. sept. — 22. jan. 1977)	6.4 (88)	5.9 (7)	6.4 (95)
U toku drugog semestra (24. jan. — 28. maja 1977)	4.1 (56)	3.4 (4)	4.0 (60)
Ukupno (7. jula 1976 — 28. maja 1977)	20.4 (279)	25.2 (30)	20.8 (309)

Međutim, žene koje su stupile u Vojnu akademiju mnogo više su učestvovalе u vannastavnim aktivnostima (klubovima, sekcijama i dr.) nego muškarci. Ovo interesovanje žena za rad vannastavnih klubova i sekcija potrajalo je u toku čitavog školovanja, što najbolje pokazuje podatak da su one aktivno učestvovalе u radu 46 od ukupno 80 klubova i sekcija, koje postoje u vojnoj akademiji. Pored toga, u toku prve školske godine nekoliko ženskih sportskih timova bilo je formirano u klubove, pri čemu je, na primer, ženski košarkaški tim imao izvanredne rezultate.

Žene su smeštene u stambenim prostorijama slično kao muškarci, ali izdvojene od njih, i u toku tog »kasarnskog« života pojavio se relativno mali broj problema.

Ima slučajeva da pitomci-muškarci starijih klasa zakazuju sastanke ženama-pitomcima iz mlađih klasa (što je protiv propisa) i da se sredstva za informisanje u Vojnoj akademiji u svojim emisijama isključivo bave ženama-pitomcima. S druge strane, žene iznose slučajeve izuzetno grubih postupaka prema njima, što se ogleda u

tome da su one meta grubih, neukusnih šala i prepričavanja u toku čitave godine. Možda je najteži aspekt svega toga za žene bio psihološki efekat, koji je nastajao zbog toga što su one bile fizički uključene u ista odeljenja (čete) sa muškarcima, a ovi ih nisu prihvatili kao ravnopravne drugove u poslu i životu.

Stresovi koje su žene doživljavale u toku prve godine školovanja bili su, na neki način, drukčiji od onih koje su doživljavali njihovi drugovi, muškarci. Muškarci su se potsmevali ženskim visokim piskavim glasovima i govorili da to nije nikakav »komandni glas«, i da ženski kraći korak prilikom marševanja nije onaj pravi »vojnički korak«. Neke žene su bile ubeđene da ih muškarci iz mlađih klasa neće slušati ni kad one završe prvu godinu školovanja. Najzad, neke žene su smatrale, da bi bile prihvaćene od strane muškaraca, da bi morale biti isto što i »jedan od tih dečaka«, ali bi u tom slučaju morale žrtvovati svoju ženstvenost i izmeniti osnovnu predstavu o samoj sebi. Mnoge žene su doživljavale ovakve unutrašnje sukobe, ranije ili kasnije u toku prve godine školovanja.

Može se reći da žene u Vest Pointu predstavljaju događaj bez presedana u vojnoj istoriji zapadnog sveta i ta Akademija se prilagodila potrebama svojih žena-pitomaca. Žene su uključene u Akademiju, a proces njihove integracije sprovede se tokom školovanja tri do četiri naredne generacije. Međutim, samo vreme će dati odgovor kakav će biti stvarni uticaj tih promena kako na pojedince tako i na čitavu ustanovu u kojoj se sve to odigrava i oružane snage SAD uopšte.

J. M. Č.

*Iluzije o ravnoteži snaga**

Profesor Zgibnjev Bžežinski nalazi se od januara 1977. godine na čelu Saveta za nacionalnu bezbednost Sjedinjenih Američkih Država i istovremeno je specijalni savetnik predsednika Kartera. U knjizi »Iluzije o ravnoteži snaga« Bžežinski je ispoljio »fleksibilnost« u tretiranju savremenih međunarodnih problema. Međutim, u američkoj spoljnoj politici on je zastupnik drugačijih političkih stavova, posebno u odnosu na SSSR, detant, istočnoevropske zemlje, itd. u odnosu na raniju administraciju.

S obzirom na prilično interesovanja u svetu za istupanja i poglede Bžežinskog, u Francuskoj se nedavno pojavila knjiga »Iluzije o ravnoteži snaga«, koja je, u stvari, zbirka njegovih članaka objavljenih na Zapadu od 1971. do 1976. godine.

Mislimo da će biti interesantno i za naše čitaoce ako damo kraći prikaz pomenute knjige, odnosno ako prezentiramo iz nje osnovne ideje i političke stavove visokog funkcionera u Karterovoj administraciji, naravno, s napomenom da se oni moraju sagle-

dati u kontekstu osnovnih smernica i stavova američke spoljne politike.

Početkom 60-tih godina SAD su, suprotno svojoj tradiciji, počele zauzimati konzervativan stav: svaki zahtev svojih prijatelja ili zemalja trećeg sveta dočekivale su kao napad izazvan zavišću slabijih i siromašnijih. Počele su zato da žive u neprijateljskom svetu. Amerikanci su sve više gubili poverenje u međunarodne organizacije, osuđivali akcije SAD na drugim kontinentima, razočarani porazom u Vijetnamu i slučajem Votergejt težili unutrašnjem smirivanju. Jednom reči, javila se težnja k izolacionizmu. A to bi, prema mišljenju Bžežinskog, bila katastrofa za čitav svet pa i za same SAD; zbog toga one moraju preuzeti svoje odgovornosti. Ne radi se o diktatu svoje volje ostalom svetu; pošto je to danas nezamislivo, američko vođstvo treba postići organizovanjem međunarodne zajednice, poštujući principe svetskog pluralizma i humanizma.

U toj perspektivi nameću se tri prioriteta za vođenje spoljne politike SAD: (1) institucionalizacija odnosa između SAD, Evrope i Japana, (2) preispitivanje odnosa između industrijskih i nedovoljno razvijenih zemalja, (3) nastavljjanje politike detanta iz-

* Brzezinski, Zbigniew: Iluzije o ravnoteži snaga (Illusions dans l'équilibre des puissances). Predgovor Jean — Pierre Cot, Paris, L' Herne, 1977; 282 + (3) s.; 8°.

među Vašingtona i Moskve, kapitalističkih i socijalističkih zemalja.

Novog ima ponajviše u prvom prioritetu. On proističe iz ideologije »Trilateralne komisije«. SAD, Japan i zapadna Evropa imaju isti privredni sistem na veoma visokom stepenu razvoja: te zemlje se zalažu za iste političke principe i iste moralne vrednosti; sukobljavaju se sa sličnim problemima. Svi ti elementi čine »istinsku zajedničku osnovu za konstruktivan zajednički rad tih država u doba kada ostavljaju za sobom industrijsku i postepeno ulaze u tehno-elektronsku epohu; »Zajednica industrijskih država« na putu je da se pojavi na međunarodnoj sceni, ali ona ne sme biti »klub« samoživih bogatih naroda, zatvorena za siromašne. Baš suprotno mora da olakša ekonomski uspon zemalja na putu razvoja i ne sme se, po rečima pisca ni u kom slučaju, pretvoriti u »novu antikomunističku alijansu«.

Radi toga, — potrebno je srediti političke i ekonomske odnose tri džina. Trilateralnu komisiju treba institucionalizovati.

U domenu politike, to bi se postiglo godišnjim susretima šefova država i predsednika vlada Japana, Sjedinjenih Američkih država i država zapadne Evrope, i stvaranjem »sistema savetovanja« koji bi ih dopunio. Takav bi sistem podsticao »proširenu raspravu« o perspektivama razvoja, o zajedničkim programima. Moglo bi se ići i na dogovaranja triju parlamenata.

Kisindžerovu politiku privilegisanja SSSR i Kine kao partnera nasuprot Evropi i Japanu treba prekinuti i jasno istaći zna-

čaj veza SAD — Evropa — Japan.

U domenu privrede, postepeno obrazovanje zone slobodne razmene između ta tri industrijska kolosa omogućilo bi da se lakše smanje evropsko-američke, evropsko-japanske i američko-japanske zategnutosti koje sada postoje. Tada bi moglo doći do nove međunarodne podele rada, do složenije i raznovrsnije razmene, pošto bi trougao SAD — Japan — Zapadna Evropa postao privredni temelj stabilnosti i saradnje u svetu.

Drugi prioritetni pravac, američke spoljne politike u vezi je s odnosima između država Severa i Juga. Za Bžežinskog politički konzervatizam udružen s ekonomskim egoizmom može izazvati svetsku katastrofu. SAD treba drugima da prepuste ulogu »žandarma« u svetu. Kisindžer se posle »državnog udara« Organizacije zemalja izvoznica nafte u jesen 1973. pogrešno odlučio za strategiju konfrontacije između zemalja potrošača i zemalja proizvođača nafte. Stvaranje međunarodne agencije za energiju trebalo je da okupi u kartel bogate države izvoznice nafte. Niksonova administracija je kasno shvatila da je takva politika osuđena na neuspeh i da je trebalo izabrati strategiju saradnje zasnovanu na dijalogu, koji je započeo decembra 1975. između 19 zemalja trećeg sveta i 8 industrijskih država. Sem toga, SAD su veoma dugo podržavale diktatorske i korumpirane režime u Africi, Aziji i južnoj Americi; tolerisale su apartheid u Južnoafričkoj Uniji i odobravali vlast bele manjine u Ro-deziji. Prema osnovnom zahtevu »Grupe 77«, izraženom u Deklaraciji od 1. 5. 1974. o neophodno-

sti hitnog uspostavljanja »novog međunarodnog ekonomskog pokreta«, one su se držale kruto.

Neuravnoteženi privredni odnosi između država Juga i Severa nose u sebi klice sukoba koje mogu neposredno ugroziti društveno-politički sistem visokorazvijenih industrijskih demokracija. »Udar« iz 1973. doveo je u pitanje same temelje privrednog i finansijskog međunarodnog pokreta koji su SAD stvarale posle II svetskog rata.

Nove države, oslobođene kolonijalizma, radikalno su osporavale breton-vudske valutarne i finansijske sporazume, GATT, Svetsku banku. Zbog toga će biti potrebno reorganizovati, učešćem svih međunarodnih činilaca, pravedniji i svrsishodniji poredak. Javila se, očigledno, potreba za stvaranjem novih odnosa saradnje. Ako se Sjedinjene Američke Države ne prilagode tim novim zahtevima, one će uskoro postati tvrđava opsednuta neprijateljskim svetom«. Ako bi se one vratile svom izolacionizmu iz perioda pre 1939. godine, nastao bi »haos koji bi stalno rastao«. Za Bžežinskog, današnje tehnoelektronsko društvo je i dalje uprkos svojim nedostacima, najstvaralačnije, najinventivnije i više od drugih novatorsko. Ono ima ulogu prave »svetske društvene laboratorije«; njegovi podsticaji, njegove ideje, njegovi eksperimenti su i »stimulansi« i »upozorenja«.

Prema njegovim rečima, ni zapadna Evropa ni Japan nisu izgleda spremni da preduzmu veću ulogu. SSSR, politička i vojna veličina, nije ravan ekonomski suparnik, njemu je potrebna zapadna tehnologija i trenutno ga ne zanima dijalog Sever-Jug. Htelo se to ili ne, stabilnost svetske pri-

vrede zavisi u velikoj meri od Vašingtona. Ta država među narodima ima centralno mesto pa je dužna da obezbedi koheziju celine. »Poruka« i »model« Sjedinjenih Američkih Država, u suštini, imaju i dalje vrednost, ali pod uslovom da ne postanu predmet sistematskog »dogmatizma«.

Treći prioritetni pravac inostrane politike — a on se kao i prva dva uočava u potezima Kartrove administracije — odnosi se na sadržaj i oblike detanta između Istoka i Zapada. Pri tom nije reč o zaustavljanju procesa popuštanja zategnutosti koji su inicirali Nikson i Kisindžer, kao što bi se to površno moglo zaključiti prema kritici upućenoj toj politici.

Jer, političko-strategijski dijalog dveju supersila je bitan: radi se o preživljavanju čovečanstva. On se mora strpljivo nastaviti u opasnom nuklearnom, sve više međuzavisnom svetu. Sporazumi SALT I otvorili su put pregovorima za SALT II koji su od prvorazrednog značaja za ograničavanje trke u naoružanju, kako u pogledu količine tako i snage oružja. Sporazum SAD — SSSR je takođe poželjan radi sprečavanja rasprostiranja nuklearnog oružja.

Ali, politika detanta ne sme se svesti samo na vojne probleme, niti se ograničiti na Evropu. Ona ima i druge dimenzije — mora biti »sve više opšta i recipročna«. Nesumnjivo, ideološka borba između zapadnog i istočnog bloka još će dugo potrajati. Detant će i dalje počivati na dijalektici suparništva i saradnje. Međutim, na duži rok gledano, ima nade da će on promeniti ne samo spoljnu politiku država, nego i unutrašnji

poredak socijalističkog društva. Krstaški rat koji se vodi za ljudska prava ulazi u tu globalnu perspektivu. Bžežinski smatra da Vašington može tražiti rešavanje velikih nerešenih problema, a da ipak ne napusti odbranu osnovnih ljudskih sloboda. To osetljivo pitanje čini »kopču« između američkih političkih shvatanja i postepene evolucije čovečanstva prema »uzvišenim normama« društvenog i političkog ponašanja. Odatle proizilazi usvojen stav u Beogradu o nastavku rada Konferencije o evropskoj bezbednosti i saradnji. Reciprocitet traži da SSSR ne koristi jednostrano — kao u Angoli — za sebe povoljne prilike u prostoru van svog bloka, dok su SAD odlučne da se ne mešaju u unutrašnje poslove država tog područja. Proces detanta nije moguće ograditi, — on se proteže na čitav svet i na široku lepezu najrazličitijih oblika saradnje.

Radi stvaranja pluralističke međunarodne zajednice, prema rečima autora, potrebno je razborito favorizovati razvitak policentralizma u međunarodnom komunističkom pokretu jer je »pret hodan uslov« za postepenu evoluciju socijalističkih režima u pravcu povećanog učešća u zajednici naroda. Pluralizam predstavlja različitost, a ne kretanje ka jednoličnom svetu zasnovanom na »jednom jedinom ideološkom modelu«. Celokupno američko društvo govori o primatu »lične slobode« koja se najbolje obezbeđuje u pluralističkom društvu. Ista je stvar i u međunarodnim razmerama kada postoji sto i pedeset suverenih nezavisnih država.

Čini nam se da treba navesti dva karakteristična mišljenja o

tako shvaćenoj američkoj spoljnoj politici koja su se povodom ove knjige pojavila u Francuskoj.

Prvo je izneo C. Daniel profesor za međunarodne odnose na Univerzitetu u Bezansonu (Francuska). Prema njegovom mišljenju tri predložena prioriteta pravca spoljne politike SAD, u suštini temeljna načela kojima se rukovodi Karterova administracija, u uskoj su međusobnoj vezi. Jer, jačanje saradnje SAD — Japan — Zapadna Evropa uslovljava napredak u odnosima Jug — Sever bez koga nema novog svetskog ekonomskog poretka. S druge strane, neuspeh na ta dva pravca vodi nestabilnoj međunarodnoj situaciji, a ona skoro automatski sovjetsko-američkim sukobljavanjima. Uz to, po njegovom mišljenju, politika s takvim ciljevima predstavlja napredak u odnosu na egoističnu, ciničnu i makijavelističku politiku Kisindžera, zasnovanu na ravnoteži snaga petorice — SAD, Kine, Japana, SSSR i Zapadne Evrope, na poznatoj koncepciji o bipolarnoj podeli sveta Jalte i Potsdama.

Uz to C. Daniel postavlja pitanja: Ne rizikuje li Evropsko zajedničko tržište da izgubi svoj identitet i svoju ulogu u svetu ako se ostvari takva politika? Zar ono izloženo ekonomskom, tehnološkom, trgovinskom i finansijskom imperijalizmu Vašingtona, ne bi, sigurno, došlo u potčinjen ekonomski položaj prema SAD? Zar treba zaboraviti anarhiju međunarodnog monetarnog sistema stvorenu svesnim menjanjem kursa dolara? Njegov je zaključak: »Trougao ne bi bio ravnostran već raznostran. Prihvatanje predloga o pretvaranju Zajedničkog tržišta u zonu slobodne

razmene ima granicu koju države — njegove članice ne bi smele preći«.

Drugo mišljenje, izloženo u predgovoru knjige, mnogo je kritičnije. Dao ga je poznati stručnjak za međunarodno pravo Žan-Pjer Kot. On smatra da bi krajnji rezultat politike utemeljene na idejama Bžežinskog bilo uspostavljanje u svoj svojoj moći američke hegemonije. Takva politika ima svojih kontradikcija. Osnovne: borba za prava čoveka sukobljava se sa privrednim i

vojnim interesima SAD, stvaranje jake Evrope pretpostavlja njenu ekonomsku, tehničku i vojnu samostalnost, a ona je suprotna nastojanju multinacionalnih kompanija da bez skrupula povećavaju svoje profite.

Uostalom, čak i da američka vlada može učiniti prihvatljiviji ekonomski imperijalizam, ona mu se ne može suprotstaviti. »Profesor Z. Bžežinski može pisati u punoj slobodi, sumnjam da tako može i delovati« — zaključuje Žan-Pjer Kot.

S. J.

Naoružani narod*

Knjiga **NAORUŽANI NA-ROD** u prvom redu je posvećena zapadnom vojnom i političkom »steblišmanu« a služi i kao udžbenik i šira literatura studentima visokih vojnih škola i civilnih političkih institucija za strategijska istraživanja i studije. Pojavljuje se kao posebno izdanje i porudžbina Međunarodnog instituta za strategijske studije u Londonu. Dolazi u vreme kada se na Zapadu veoma mnogo i ozbiljno raspravlja o ovom aspektu odbrane i ratne veštine. Delo predstavlja do sada najkomplementarniju studiju odbrambene politike i strukture Švedske i Jugoslavije na engleskom jeziku. Obe ove zemlje često se citiraju i uzimaju kao primeri da se odbrane ove ili one teze, odnosno tvrdnje o potrebi da se i na Zapadu razmotre mogućnosti većeg oslonca na *rezervnu vojsku* ili *civilnu armiju* kao delimičnog rešenja koje bi zamenilo dosadašnji zapadnoevropski trend u izgradnji odbrambene politike.

Prema autoru, teritorijalna odbrana je »sistem odbrane na celoj dubini teritorije... koji organizuje vlada jedne zemlje na sopstvenoj teritoriji... sistem

odbrane usmeren na stvaranje situacije u kojoj bi osvajač bio neprekidno uznemiravan i napadan sa svih strana (pravaca)«. Dalje, teritorijalna odbrana ili sistem opštenarodne odbrane posmatra se i kao veoma originalan i univerzalan instrument koji smanjuje razlike između armije i naroda, zapravo zbližava ih i čini nedeljivim i tako na vrlo efikasan način vrši kontrolu nad *faktorom vojne moći* koji često teži da se otuđi i izdigne iznad naroda, tj. da izmakne kontroli legalne civilne i ustavne vlasti.

Teritorijalna odbrana je, prema karakteru, isključivo odbrambena i ne oslanja se na nuklearno zastrašivanje (odvraćanje). Isto tako, koncepcija teritorijalne odbrane ne traži ulazak u vojno-političke saveze (blokove) u kojima lako dolazi do deformacije u kojoj jedna od vodećih sila saveza nastoji da se nametne i dominira nad slabijima. Koncepcija teritorijalne odbrane, naoružanog naroda i opštenarodne odbrane ima najdublje korene u socijalističkoj tradiciji i marksističkoj ideologiji, teoriji i vojnoj nauci. Međutim, dela i radova u ovoj oblasti ima i kod buržoaskih vojnih teoretičara, pa i državnika. U najistaknutije buržoaske vojne pisce autor ove knjige ubraja: Žan Žak Rusoa (Društveni ugovor, 1762); Kompt de Žilbera

Roberts, Adam: **NAORUŽANI NA-ROD** — Teorija i praksa teritorijalne odbrane (Nations in Arms: Theory and Practice of Territorial Defence). London, 1976, 288 s; 8°.

(Esej o opštoj taktici, 1772); Grofa fon Golca (Naoružani narod: Rasprave o savremenim vojnim sistemima i vođenju rata, 1883); generala Karla fon Klauzevica (O ratu, itd.); Lidel Harta (Revolucija u ratovanju 1946) i mnoge druge savremene vojne pisce. Pored buržoaskih vojnih pisaca, čiji je doprinos ovoj ideji ipak bio samo simboličan, autor navodi više marksističkih vojnih teoretičara i mislioca klasika i savremenika. Među najistaknutijma spomenuti su: Karl Marks (Grđanski rat u Francuskoj, 1971); Fridrih Engels (Anti-Diring, Poreklo porodice, privatne svojine i države, Uloga sile u istoriji i dr.); Avgust Bebel, Avgust Blanki, Žan Žore, Lenjin, Mao Ce Tung, maršal Sokolovski i mnogi drugi.

Vredno je navesti još nekoliko autorovih opštih misli i konstatacija datih u uvodnim poglavljima knjige, kao na primer: da se obično smatra da je odbrana zemlje isključivo stvar kojom treba da se bave vojni stručnjaci i da se armija naoružava i ratuje kada to zatreba dok je narod finansira i ako dođe do poraza, sam snosi sve posledice; da je koncepcija teritorijalne zemlje ili priprema i organizovanje teritorije za odbranu zemlje oblik oružane odbrane dijametralno suprotan takvoj podeli; da u ovom obliku oružanog otpora i odbrane metodi partizanskog ratovanja više služe u svrhu odbrane i obezbeđenja zemlje nego u svrhu podizanja ustanka i izvođenja revolucije; da je vijetnamski rat, koji je doveo do poraza dve velike svetske sile u periodu od trideset godina borbe, istakao snagu i vitalnost *narodnog rata* čak i u borbi protiv naj-savremenije opremljenih oruža-

nih snaga na svetu i da je to dovelo do velikog trenda u primeni koncepcije teritorijalne odbrane u raznim zemljama danas.

Iz tog ugla ova knjiga analizira značaj i ulogu koncepcije teritorijalne odbrane za evropske zemlje. Analizira se teoretsko i istorijsko poreklo ideje teritorijalne odbrane i naoružanog naroda, kao i njena uloga u odbrambenim i ratnim planovima mnogih zemalja u svetu od Kine do Švajcarske. Međutim, težište istraživanja i najveća pažnja u ovoj studiji posvećena je dostignućima teritorijalne odbrane u Švedskoj i Jugoslaviji. Poglavlja o ovim dvema zemljama sadrže veoma iscrpnu, bogatu i novu građu koja jasno pokazuje kako ta dva različita društvena sistema vide, prilaze i rešavaju probleme teritorijalne odbrane. Reljefno su iznete slabosti, materijalni i finansijski izdaci, rizici i opasnosti kao i prednosti koncepcije teritorijalne odbrane.

U prvom poglavlju obrađena su sledeća pitanja: teoretsko i istorijsko poreklo koncepcija naoružanog naroda ili nacija pod oružjem (tj. teritorijalne odbrane i opštenarodne odbrane), naoružani narod u socijalističkoj tradiciji i marksističkoj opštoj i vojnoj misli; sovjetsko gledište o teritorijalnoj odbrani; teritorijalna odbrana u Kini i ostalim azijskim zemljama danas. Ovde autor daje znatno prostora glosariju i definicijama pojmova iz ove oblasti, kao što su, naoružani narod; teritorijalna odbrana; partizansko ratovanje, rezervna armija (voj-ska), milicijska armija i kadrovske (stajaće) vojske i armije itd.

U drugom poglavlju na oko 20 stranica teksta obrađene su evropske neutralne zemlje i teri-

torijalne odbrane; opšti pojmovi o neutralnosti i posebno neutralne evropske zemlje; gledišta neutralnih zemalja na odbranu; kakva je sposobnost neutralnih zemalja za odbranu; albansko gledište i primena teritorijalne odbrane; švajcarsko gledište i rezultati u primeni njihovog koncepta teritorijalne odbrane zemlje.

Naredna četiri poglavlja odnose se na Švedsku i Jugoslaviju i predstavljaju suštinski deo i okosnicu ove velike i značajne studije teritorijalne odbrane zemlje i naoružanog naroda. Svakoj zemlji dato je približno jednako mesto i prostor.

U trećem poglavlju obuhvaćena su opšta pitanja o švedskoj teritorijalnoj odbrani: osnove Švedske bezbednosti; istorijski uslovi i odbrambeni sistem Švedske; geografski položaj i prirodni resursi Švedske; unutrašnja politika; suština švedske neutralnosti; ekonomski, stratejski i moralni aspekti švedske neutralnosti, kao i neki novi elementi u švedskoj spoljnoj politici.

U četvrtom poglavlju detaljno se obrađuje Švedska totalna odbrana kao opšti sistem odbrane: scenario eventualnog napada na Švedsku, zatim »marginalna sredstva za napad i marginalna cena odvrćanja«; osnovna koncepcija odbrane Švedske, njene vojne pripreme, vazдушna i pomorska moć; civilna, ekonomska i psihološka odbrana; izdaci za totalnu odbranu; dileme tehnološke odbrane; nedovoljna gustina stanovništva u pojedinim regionima i uticaj na primenu koncepcije teritorijalne odbrane; urbanizovanost i osetljivost pojedinih područja na represalije; problem totalnog (opšteg) napada; prob-

lem spoljne pomoći i podrške; ograničenosti »slobodnog rata« i pitanje civilnog otpora.

U petom poglavlju obrađeni su koncepcija i sistem opštenarodne odbrane i teritorijalne odbrane u Jugoslaviji: istorijske osnove opštenarodne odbrane, kao i istorijske pretnje i opasnosti Jugoslaviji; nacionalno pitanje u Jugoslaviji; okupacija i otpor 1941—1945. godine; odbrambena politika kao problem 1945—1948. godine; odbrana od napada Kominforma od 1948—1953. godine; neznatna uloga koncepcije partizanskog ratovanja od 1953—56.; tendencija ka razvijanju teritorijalne odbrane od 1966—1968. godine; invazija Čehoslovačke i uticaj tih događaja na dalji razvoj i usavršavanje koncepcije opštenarodne odbrane i teritorijalne odbrane, kao i partizanskog oblika ratovanja.

U šestom poglavlju posebno je obrađena doktrina opštenarodne odbrane u Jugoslaviji: frontalna i partizanska dejstva; organizacija odbrane: brojno stanje i obuka pripadnika oružanih snaga; vazдушne i pomorske snage; opštenarodna odbrana kao faktor odvrćanja; spoljna pomoć i podrška; izdaci za jugoslovesku odbranu; politička uloga armije; urbanizovanost i privreda; nevojni oblici otpora, kao i razne teškoće u realizaciji koncepcije opštenarodne odbrane.

Autor dosta prostora posvećuje razvoju i usavršavanju komponente teritorijalne odbrane. On od godine do godine gotovo milimetarski precizno prati padove i uspone, kao i pažnju koja se u Jugoslaviji pridavala negovanju koncepcije teritorijalne odbrane, odnosno partizanskog

oblika ratovanja u posleratnom periodu.

Obrada svakog pojedinačnog pitanja kao i dela u celini zasni-va se na veoma solidnoj i ozbiljnoj naučnoj aparaturi i izvorima (uglavnom našim i donekle inostranim). Naravno, autor se nije mogao osloboditi svoga klasnog i buržoaskog opredeljenja ma koliko da je nastojao da bude objektivan, te su u delu uočljivi pokušaji da se neke slabosti sistema i koncepcije u nas preuveličaju ili se unese zrno sumnje i rezerve. No i pored toga knjiga je izvanredno naučno i vojno štivo iz oblasti teorije i prakse o naoružanom narodu, teritorijalnoj i opštenarodnoj odbrani kao savremenim rešenjima i oblicima vođenja rata, a isto tako i kao bitnim komponentama savremene ratne veštine i vojne nauke.

Adam Roberts zaslužuje da se i o njemu navede nekoliko infor-

macija. I pre pisanja i objavljivanja ovog dela autor knjige bavio se srodnim istraživanjima i objavio dve značajne studije: »Strategija civilne odbrane; Nenasilni otpor agresiji« izd. 1967. godine i »Čehoslovačka 1968: Reforma, represija i otpor«, izd. 1969. godine. Na Zapadu ga smatraju vodećim stručnjakom i istraživačem u domenu metoda, tehnike i taktike izvođenja nasilnog otpora. Na pisanju ovog dela radio je punih devet godina zbog čega je proveo više meseci na studijskim putovanjima u raznim zemljama a naročito u Švedskoj i Jugoslaviji. Učestvovao je na raznim vežbama i manevrima i u našoj zemlji posle 1971. godine. Aktivni je predavač predmeta *međunarodni odnosi* na Visokoj ekonomskoj i političkoj školi u Londonu. Saradnik je brojnih stručnih i naučnih časopisa, izdavačkih kuća kao i BBC-ija.

B. P.

BIBLIOTEKA

SAVREMENA VOJNA MISAO

Edicija: NAŠI PISCI

1. *Josip Broz Tito* *Vojna djela, I-V, 1979, platno, f. 17x23, str. 1.900, cena 500 dinara*
2. *Nikola Ljubičić* *Opštenarodna odbrana — strategija mira, II izdanje, 1977, platno, f. 14x20, str. 380, cena 100 dinara*
3. *Grupa autora* *Razoružanje — problem savremenog sveta, 1978, platno, f. 15x23, str. 305, cena 200 dinara*
4. *Jure Zaninović* *Podmornica — ratni brod XX stoljeća, 1979, platno, f. 14x20, str. 320, cena 200 dinara*
5. *Ratomir Štrumberger* *Vazдушna pokretljivost, 1979, platno, f. 14x20, str. 248, cena 250 dinara*
6. *Ilija Nikezić* *Protivvazдушna odbrana u lokalnim ratovima, 1979, platno, f. 14x20, str. 333, cena 240 dinara*
7. *Petar Knežević* *Specijalni rat u Indokini, 1978, platno, f. 14x20, str. 284, cena 180 dinara*
8. *Dr Gavro Altman* *Osobnosti vijetnamske revolucije, 1978, platno, f. 15x23, str. 227, cena 180 dinara*
9. *Branko Mamula* *Mornarice na velikim i malim morima, II dopunjeno i prerađeno izdanje, 1977, platno, f. 14x20, str. 272, cena 200 dinara*
10. *Dr Milanko Jovičević* *Čovek i kolektiv u vanrednim situacijama, 1978, platno, f. 14x20, str. 263, cena 90 dinara*
11. *Nikola Čubra* *Kibernetika u rukovođenju razvojem oružanih snaga, 1977, platno, f. 14x20, str. 267, cena 100 dinara*
12. *Dr Stanislav Piščević* *Povrede krvnih sudova i njihovo lečenje u ratnim uslovima, 1978, platno, f. 14x20, str. 192, cena 120 dinara*
13. *Grupa autora* *Metodologija naučnoistraživačkog rada u medicinsko-biološkim naukama (suizdavač Medicinska knjiga), 1977, platno, f. 14x20, str. 328, cena 200 dinara*
14. *Manojlo Babić* *Bliska protivoklopna borba, 1977, broširano, f. 14x20, str. 150, cena 60 dinara*
15. *Milivoje Stanković* *Protivoklopna borba, 1974, platno, f. 14x20, str. 412, cena 90 dinara*
16. *Zlatko Rendulić* *Vazduhoplovne doktrine, 1974, platno, f. 14x20, str. 488, cena 120 dinara*
17. *Petar Tomac* *Prvi svetski rat, 1973, platno, f. 14x20, str. 733, cena 130 dinara*

(Navedene knjige mogu se naručiti u Vojnoizdavačkom zavodu, 11002 Beograd)